

Da journalisterne tabte interessen

Et bidrag til et overset paradigmeskiftes begrebshistorie

Gitte Meyer & Anker Brink Lund

I løbet af 1960'erne blev det mærkbart, at et paradigmeskifte var i gang i dansk journalistik. De dominerende opfattelser af, hvad der kendetegnede journalistik og udgjorde den fremmeste journalistiske opgave, var ved at ændre sig. Et udtryk for paradigmeskiftet var, at repræsentanter for organiserede interesser mistede troværdighed som journalistiske kilder. Rollen som de mest troværdige kilder blev gradvis overtaget af videnskabelige specialister, der kunne opfattes som professionelt hævet over interesser (Lund & Meyer 2009). Idealer om professionalisme, som blev forbundet med teknisk dygtighed og tilsyneladende interesseløshed, satte deres præg på de nytolkninger af journalistrollen, som blev sat i system, da formaliseret journalistuddannelse skød frem og efterhånden blev del af et større kommunikationsfagligt felt.

Efter mere end fire årtier er det i dag muligt at se tilbage på denne udvikling og at se den som en del af et mere omfattende samfundsmæssigt paradigmeskifte, der har givet sig mangeartede, men også logisk forbundne udslag. Sideløbende med at grundlæggende ændringer af synet på journalistikkens mål og med satte sig igennem, blev de danske politiske partier angrebet af visnesyge: Fra 1960 til 2012 dalede antallet af partimedlemmer fra næsten 600.000 til godt 150.000 (Folketingets Oplysning 2013). Partipressen svandt ligeledes hen. Og også de store interesseorganisationer – ikke mindst fag- og andelsbevægelse – fik og har fortsat alvorlige problemer. Det danske civilsamfund skiftede karakter.

Så forskelligartede de er, kan disse udviklinger ikke desto mindre betragtes som udslag af et og samme fænomen, nemlig af en ny opfattelse af interesser, og især organiserede sådanne, som illegitime. Den opfattelse repræsenterer et brud med grundlæggende træk i den danske politiske kultur, som særligt prægede den første halvdel af 1900-tallet og havde rødder i blandt andet andels-, fag- og højskolebevægelserne. Et syn på organiseret interessevaretagelse som ikke blot legitim, men en del af tingenes naturlige og civiliserede orden, var en indiskutabel præmis for og i denne politiske kultur, men i forbindelse med en dybtgående holdningsændring, som lod sig mærke i løbet af 1960'erne, skete et skift. Den hidtil indiskutable præmis blev kritisabel. Den holdt op med at være en præmis.

Hvordan gik det til, at interesser blev illegitime? Hvordan har paradigmeskiftet påvirket opfattelser af journalistikkens samfundsmæssige rolle og opgaver? Det er de spørgsmål, som vi i dette essay søger at bidrage med bud på. Vores tolkninger vedrører danske udviklinger. Noget vil være genkendeligt for læsere fra andre nordiske lande,

andet ikke: Der er blandt andet brug for analyser fra andre nordiske lande for at få en forståelse af, hvad der kan karakteriseres som fælles nordisk i de forløb, der gerne betegnes som journalistikkens professionalisering.

Der anlægges et begrebshistorisk perspektiv (Koselleck 2007), idet bestræbelsen går ud på at indfatte en forståelse af skiftende tolkninger af det journalistiske i en forståelse af bredere samfundsmæssige strømninger. Det gøres også med et håb om, at det kan give mening og gøre nytte i forbindelse med fremadrettede overvejelser om journalistiske udfordringer i både Danmark og andre nordiske lande.

Organiserede interesser: forskellige logikker

At tabe interesse for *noget* betyder at holde op med at være interesseret i det. At tabe interesse for *nogen* betyder at holde op med at være interessant for dem. Hvis man uden objekt taler om, at 'journalistik har tabt interessen', får man et mindst tvetydigt udsagn. Har journalistik tabt interessen for et eller andet, og i så fald for hvad? Eller er journalistik selv blevet uinteressant, og i så fald for hvem? For vores emne er flertydigheden nyttig. Vi interesserer os for forskellige opfattelser af det komplekse interessebegreb, herunder for opfattelser af sammenhænge mellem forskellige aspekter af begrebet, såsom forholdet mellem det interesserede og det interessante. Og vi interesserer os for forholdet mellem sådanne opfattelser og forskellige forestillinger om journalistik.

Som for andre komplekse og omdiskuterede begreber (Collier et al. 2008) gælder også for interessebegrebet, at det veksler over tid og fra sted til sted, hvordan det forstås, og hvad der først og fremmest lægges i det.

Det er sammensat af *inter* og *esse* og henviser således i udgangspunktet til et 'mellemværende', til at 'være imellem' (ODS 1918-56). Tankevækkende er det offentlige rum blevet karakteriseret som mellemrummet mellem borgerne i et samfund (Arendt 1998) – men det er nu ikke sådan, der almindeligvis tales om interesser.

Man kan *have* interesser, og når disse er af økonomisk art, drejer de sig om materielle behov eller drifter. De kan også være af social art og dreje sig om (magt)positioner og status. I begge tilfælde – ofte flyder de over i hinanden – er der tale om særinteresser, der kan karakteriseres som *private*, også hvor talen er om grupper, som har og varetager særinteresser. Samtidig er det udbredt at opfatte sådanne interesser – der også kan betegnes som objektive interesser – som stående i et lodret modsætningsforhold til det almennyttige, forstået som den offentlige eller fælles interesse. I Vestens historie har eksistensen af private særinteresser hyppigt givet anledning til mistænksomhed. Mistanken gik og går ud på, at de ville og vil blive søgt varetaget på andres bekostning. Man kan antræffe mistænksomheden i diskussioner om politik og etik fra det klassiske Grækenland, genfinde den i beretninger om gryende modernitet i 1600-tallet (Schama 1987) og i dag eksempelvis møde den som omdrejningspunkt for afslørende journalistik.

Men dermed er interessebegrebet langt fra udtømt. Man kan være *personligt* interesseret i et emne. Denne form for interesser, der også kan betegnes som subjektive, drejer sig om engagement og kan både være intellektuelle og sociale. Ligesom de private interesser kan også de personlige samle grupper af personer. De er forbundet med ståsted, perspektiv, identitet og mening.

Afgørende for tolkninger og normative vurderinger af interessebegrebet er blandt andet, om det tolkes snævert eller bredt; om interesser kun opfattes som enten private

eller personlige i ovennævnte betydninger, eller om hele spændvidden er med. Hvilke tolkninger og vurderinger, der dominerer hvor og hvornår, indgår i øvrigt i større tolkningsmønstre, der omfatter tolkning og vurdering af mange andre begreber. Herunder organisationsbegrebet.

Udtrykket 'at organisere' har rødder i det græske *órganon*, som betyder instrument og både kan referere til et musikalsk instrument og et kropsligt organ. Etymologisk er det beslægtet med *érgon* – værk eller ydelse – og dermed også med energi. En organisation forsyner noget med organer og giver det dermed struktur og styrke (ODS 1918-56). Dette betydningsindhold er forholdsvis entydigt, men giver mulighed for meget forskellige normative vurderinger. Det gælder særligt forbindelsen 'organiserede interesser' som betegnelse for samvirke mellem personer med fælles interesser.

Organisering kan ses som udtryk for sammenhængskraft og forbindes med almennytte som noget, der muliggør samvirke i og imellem forskellige samfundsgrupper. Der lå en sådan positiv vurdering i det, da det i slutningen af 1800-tallet blev gjort gældende om en politiker, at "han var ikke blot en Uro i Folket, men også en Organisator" (ODS 1918-56).

En nødvendig, men ikke tilstrækkelig forudsætning for et positivt syn på organiserede interesser er formentlig, at interessebegrebet tolkes bredt. Derved tillades sociale positioner og identitetsmæssige ståsteder at flyde over i hinanden. Organiserede interesser kan så ses som udtryk for bestemte anskuelser, der igen er knyttet til bestemte perspektiver, som åbner sig fra bestemte ståsteder eller positioner, der igen er koblet til materielle interesser. Hvis dette forbindes med en grundlæggende antagelse om, at det offentlige, det fælles, er kendetegnet ved forskellighed, så bliver interesseorganisering en sammenhængskraft, som giver stemme til forskellige positioner, perspektiver og materielle interesser, og som gør det muligt for dem at tale civiliseret sammen og føre en offentlig diskussion, der fra sag til sag kan resultere i politiske kompromiser.

Organiserede interesser kan også ses som trusler mod fællesskabet, hvilket kan have nok så forskellige begrundelser. Eksempelvis kan det være begrundet i et snævert tolket interessebegreb, hvor interesser slet og ret forstås som private særinteresser, sat i modsætning til det almennyttige. Men det kan også have grund i en antagelse om det fælles som en enhed, der ikke tåler for megen forskellighed, herunder uenighed: Der tænkes i konsensus versus konflikt.

Forskellige positioner i diskussionen har i tidens løb fået næring fra forskellige historiske erfaringer. Ikke mindst er det sandsynligt, at borgerkrigserfaringer kan have givet grundlag for eller bestyrket en opfattelse af uenighed og konflikt som truende. Det engelske sprogs negativ-begreb om *factions* – et begreb, som ikke er direkte oversætteligt til dansk – udspringer af erfaringer med religiøse borgerkrige. Det vedrører uforsonlige grupper, der har organiseret sig med udgangspunkt i en fælles overbevisning, en religiøs-politisk trosretning – en god sag – som de stræber efter at overføre til hele samfundet, eventuelt med voldelige midler. Modviljen udspringer af erfaringer med og frygt for fanatisme. Vi har at gøre med en tænkemåde, der i første række nærer modvilje mod og frygter organiserede interesser som udtryk for det personligt interesserede, engagerede og entusiastisk umådeholdne. En sådan modvilje og frygt kan gå i spand med modvilje mod organiserede interesser som bærere af private egeninteresser af økonomisk og social art, men behøver ikke at gøre det.

Vores tese er, at der i Danmark gradvis siden anden verdenskrig er foregået et skift fra én moderne logik, der så organiserede interesser som bærende element i samfundslivet

til – med danske indfarvninger – en anden moderne logik, der nærer mistro til og frygt for organiserede interesser, og at dette er sket med særlig stor kraft siden 1960'erne.

Partier, fagbevægelse og andre interesseorganisationer er som nævnt felter, hvor det kan spores, og i opfattelser af det journalistiske kan man så at sige se paradigmeskiftet i en nøddeskal. Det drejer sig om langt mere end, at repræsentanter for organiserede interesser mister status som troværdige kilder. Det bliver et problem for journalistikken, at den ikke kan undgå at være deltager i det politiske liv i bred forstand. Det vender vi tilbage til efter mere konkret at have kastet summariske blikke først på danske politiske traditioner for at basere sig på organiserede interesser, dernæst på angelsaksiske, primært US-amerikanske traditioner for at nær mistro til sådanne interesser og endelig på 1960'ernes studenterbevægelser, anskuet som katalysator for det paradigmeskifte, der har bidraget til at ændre de dominerende opfattelser af journalistikkens mål og med.

Organiserede interesser som indiskutabelt element i den politiske orden

Det har næsten udviklet sig til en standard at beskrive Danmark som et samfund, der er og historisk har været båret af en gensidig tillid, som også har givet sig udslag i tillid til offentlige institutioner og myndigheder. Der vil i det følgende mere begrænset blive argumenteret på basis af en antagelse om, at dansk politisk kultur historisk har været kendetegnet ved, at interesser ikke har været betragtet som per definition mistænkelige. Gensidig mistillid har ikke været normen. Men derfra og til en tilstand af fuld, gensidig tillid er der et stykke vej. Imellem de to principielle yderpunkter er der for eksempel plads til et mål af gensidig tillid, tilsat en portion gensidig agtpågivenhed og skeptisk vurdering af motiver.

Sidstnævnte variant kommer nok nærmere virkeligheden i den politiske kultur, som prægede Danmark i den første halvdel af 1900-tallet, hvor andelsbevægelse, fagbevægelse og politiske partier spillede roller som repræsentanter for interesser i den brede forstand og altså også blev regnet – af sig selv og andre – for at være kulturbærende. Set i tilbageblik tager det sig ud som en kultur, hvor det tages for givet, at muligheden for at gøre sig gældende og komme til orde ligger i, at (socialt) ligestillede og (kulturelt) ligesindede slår sig sammen om politisk handling: Det politiske liv drejer sig om deltagelse (se også Gerhardt 2007). Man deltager i det politiske liv ved at organisere sig. Sat på spidsen: Ytringsfrihed giver først rigtigt mening, hvor der er forsamlingsfrihed.

Det ligestillede og det ligesindede er ganske vist ikke det samme, men der er væsentlige berøringsflader. Det parti, der eksempelvis repræsenterer de ejendomsløse småbønder, husmændene, gør det i mindst dobbelt forstand. Det repræsenterer særlige materielle interesser og et særligt perspektiv på den samfundsmæssige virkelighed, præget ikke blot af særlige behov, men også af særlige oplevelser og erfaringer. Husmændene står et sted, hvor andre ikke står, og kan derfor se ting, som andre ikke ser. Det ville være dumt af andre at ignorere dem. Det danske fireparti-system – hvor Venstre repræsenterede storbønderne, de konservative storborgerne, socialdemokratiet arbejderne og Det Radikale Venstre husmænd og (ved et historisk tilfælde) intellektuelle – kan ses som et konkret udtryk for en forestillingsverden, der drives af en sådan pluralistisk logik, og hvor rummelighed hører til dyderne.

'Gensidighed' (Lund & Meyer 2011a) og 'samvirke' er kodeord og udtryk for en pragmatisme – ikke at forveksle med instrumentalisme (Meyer 2013) – hvor der ikke ses

nogen modsætning mellem at hjælpe hinanden og hjælpe sig selv. Et modsætningspar som altruisme versus egoisme kan altså ikke rigtigt finde plads i denne logik. Der er interessekonflikter og -modsætninger, og de kan tage form af krasse sammenstød, men i sidste ende må også konflikter mellem ærkefjender håndteres politisk, hvilket i det store og hele anses for en agtværdig aktivitet: Man må tale sammen, forhandle og søge kompromiser.

Offentlig diskussion var en central politisk institution (Koch 1995) i det såkaldt 'samarbejdende folkestyre'. Det danske firepartisystem var da også udstyret med et firebladssystem (Lund 2013), med organer til at tale, lytte og se med.

Journalistikken lytter, ser og taler. Den fungerer på et marked, men agerer som en civilsamfundsmæssig institution. At journalistik drejer sig om interesseret deltagelse i det offentlige og politiske liv synes i høj grad at blive taget for givet. Deltagelsen foregår i samvirke med valgte repræsentanter for organiserede interesser i og uden for det politiske system i snæver forstand. Journalistikken er en del af logikken.

Det samme gælder på anden vis Grundtvigianismen, som var en afgørende kulturel faktor i Danmark fra slutningen af 1800-tallet og frem til anden verdenskrigs afslutning. Sammen med Brandesianismen, navngivet efter Georg Brandes, blev Grundtvigianismen i ugebladet Ude og Hjemme i 1878 karakteriseret som "Fremtidens Indehavere" (Michelsen, u/d). Den har også siden fastholdt en status som emne for dansk diskussion og strid – som noget, man elsker eller elsker at hade, alt afhængigt af hvad man vælger at fokusere på (Hjortkær 2010; Kestler 2012; Nissen 1983). Vi vil blot pege på enkelte træk ved det grundtvigianske, som antagelig har bidraget til organisering og foreningsliv og givet gode vækstbetingelser for en politisk kultur, baseret på en norm om civiliseret interessevaretagelse.

Det drejer sig først og fremmest om den opfattelse, at religion og politik ikke bør blandes (Nygaard 2011), koblet med et syn på livet på jorden som glædeligt: Det materielle og sanselige forbindes ikke med synd og fordærv. Dernæst drejer det sig om en opfattelse af det folkelige, der ikke står i modsætning til det intellektuelle, men tværtom danner udgangspunkt for skoler og foreninger og blade og tidsskrifter. Det folkelige anskues som et fællesskab, som ingen bør vende ryggen til, og som er begrundet i fælles sprog og historie. Det udgør en nutidig anstødssten, at dette ofte blev forbundet med en markant og særdeles sentimental nationalisme og dyrkelse af det nordiske. For vores emne er det væsentlige imidlertid, at grundtvigiansk idyllisering af det folkelige ikke byggede på et syn på 'folket' som hævet over interesser. Interesser er ikke en grundtvigiansk dæmon, organisering ej heller.

I et vist omfang må der efterrationaliseres om den politiske logik, som udviklede sig i et kompliceret samspil med strømninger som Grundtvigianismen, og som byggede på organiseret interessevaretagelse. I levende live blev logikken nemlig sjældent formuleret særligt prægnant. Egentlig begyndte den først at blive synlig, da fugerne gav sig til at knage efter anden verdenskrig. Det er således karakteristisk, at udtrykket 'det samarbejdende folkestyre' – et udtryk som fortsat optræder hyppigt i dansk politisk debat – blev formuleret umiddelbart efter krigen (Dansk Biografisk Leksikon, u/d). Strukturelle samfundsendringer, såsom vækst i antallet af funktionærer og, ikke mindst, studerende, pressede nu de organisationer, som var opbygget under andre betingelser. Samtidig foregik en intensiv kulturimport fra den engelsktalende verden, særligt fra USA og Storbritannien, der netop havde vundet en verdenskrig. Og som nu eksporterede en mere stringent politisk logik, båret af mistillid til interesser.

Da Venstre-politikeren Poul Hartling og socialdemokraten Erling Olsen – repræsentanter for henholdsvis det politiske højre og venstre – i starten af 1980'erne og slutningen af 1990'erne forfattede deres selvbiografier, havde de fortsat blæk fra det samarbejdende folkestyre i deres penne (se f.eks. Hartling 1981: 55; Olsen 1998: 107), men ublandet var det ikke. Begge bestræbte sig nu på at frigøre deres partier fra bånd til bestemte grupper i samfundet og ønskede at omdanne partierne til partier for hele folket. Partierne skulle virke uden skelen til forskellige interesser, og de skulle agere på et stemmemarked. (se f.eks. Hartling 1980: 42-43/139-140; Olsen 1998: 146). I den nye logik skulle partierne altså være *ideelle* og hævet over *materielle* interesser, ikke organer for samvirke, men snarere modeller for altruisme. Det viste sig, at mange borgere sideløbende mistede interessen for dem. Det blev mindre selvfølgeligt at forbinde politik med deltagelse, og i 1992 fik ordet 'civilsamfund' en plads i det danske sprog som betegnelse for "den almindelige befolkning betragtet som aktiv deltager i det politiske liv, til forskel fra staten og fra markedet" (DDO, u/d).

Organiserede interesser som udtryk for politisk uorden

En temmelig ensidig atlantisk påvirkning afløste efter anden verdenskrig den tidligere danske modtagelighed for strømninger, tænkning og begrebsdannelser fra både det tysk- og det engelsksprogede. Den slags lader sig først for alvor mærke med nogen forsinkelse i forbindelse med generationsskifte i geledderne, herunder de akademiske. Endnu i 1966 betjente en fremtrædende dansk intellektuel som Johan Fjord Jensen sig flittigt af tyske udtryk i sin bog om det manipulerede menneske, *Homo Manipulatus*, men de følgende årtier bød på en stadigt mere markant engelsksproglig påvirkning. Og med sprog foregår også en overtagelse af begreber, begrebstolkninger og i et vist omfang antagelser, som sådanne tolkninger bygger på – indbyrdes afhængige forestillinger, "der giver disse karakter af et system" (Burke 1986).

Et gennembrud kom i 1960'erne og 1970'erne i forbindelse med den internationale studenterbevægelse, hvis mange regionale og nationale varianter havde det fælles træk, at de var præget af påvirkning fra amerikanske politiske traditioner og tænkning. Udspringet og inspirationen kom fra USA (Gilcher-Holtey 2005), og i det amerikanske udspring kan studenterbevægelsen ses som en vækkelsesbevægelse, der brænder for og søger at genoplive traditionelle amerikanske værdier. Det går langt fra sporeløst hen over sådanne værdier, når de omplantes til forskellige europæiske forhold – det er karakteristisk, at det amerikanske SDS stod for *Students for a Democratic Society*, mens det tyske SDS stod for *Sozialistischer Deutsche Studentenbund* – men det var ikke desto mindre netop amerikanske tænkemåder og værdier, som blev omplantet. Vi vil her yderst kortfattet og skematisk se på aspekter af disse, som har betydning for opfattelser af interesser, særligt organiserede sådanne, og dermed for forestillinger om og forventninger til politik og journalistik.

Tre kernebegreber – stat, marked og *community* – indgik i de grundforestillinger om det samfundsmæssige, som de amerikanske studenterbevæggelses moralske vækkelse i starten af 1960'erne tog afsæt i. Hverken stat, marked eller *community* har i princippet plads til organiserede interesser i den traditionelle, ovenfor beskrevne danske forstand.

Staten er ideelt set neutralt hævet over alt, der har med interesser og overbevisninger at gøre, og bør frem for alt ikke blive for stor, så statslig magt kan true den enkeltes

autonomi og dermed hans eller hendes mulighed for at søge sin lykke, følge sine overbevisninger og ytre sig frit.

Markedets bærende princip er den enkeltes forfølgelse af sine private økonomiske interesser, sin lykke i materiel forstand. Her er der ikke andet end private interesser.

Hvad menigheden eller lokalsamfundet angår – *community* kan betyde begge dele – ligger trykket på enhed, enighed og nærhed. I det kommunitaristiske har private interesser ingen anerkendt plads, men fælles moral har. Moral knyttes i angelsaksisk tænkning ganske vist traditionelt til det enkelte individ, der kan trues af staten (Cahoone 2002; MacIntyre 1984), men det knyttes også til *communities*, der bindes sammen af fælles normer, moral og overbevisninger, herunder ikke mindst af en fælles interesse i at opretholde fællesskabets samhørighed. Sammen med fællesskabets overskuelige størrelse overflødiggør denne basale enighed ideelt set alt det væsen – såsom parlamentariske systemer og formel kontrol gennem love – der hører en moderne, demokratisk stat til, og som af Tom Paine i slutningen af 1700-tallet blev beskrevet som en form for syndefald (Paine 2004/1776).

Samtidig findes der træk i de forestillinger om 'folket' og det folkelige, som ikke mindst blev formuleret i forbindelse med 1890'ernes populistiske bevægelse, der kan forbindes med kommunitarisme, og som blandt andet adskiller sig fra grundtvigianske opfattelser ved, at folket af populisterne sættes i modsætning til og antages at være fri for – interesser (Ludwig 2011: 4/18/19/27). Der tænkes i 'folket versus magthaverne' og i 'masse versus (politiske, økonomiske eller intellektuelle) eliter'.

Markedet og menigheden kan ses som samfundslivets gensidigt kompletterende modpoler. Markedet repræsenterer konflikt og konkurrence, kølig kalkulation og det materielle samt egennytte; *community*, der leverer modellen for opfattelser af det civilsamfundsmæssige, repræsenterer konsensus, fællesskab, varme følelser og det spirituelle og moralske. Dette modsætningspar har vist sig overordentlig stabilt. I 1921 talte kultur- og litteraturkritikeren Harold Stearns om "our eternal preoccupation with commercialism and moralism" (Stearns 1921: 155). Og i 2008 taler journalistikforskeren Doug Underwood om "America's dual passion for money making and moralizing" (Underwood 2008: 39).

Markedet og menigheden leverer også modeller for opfattelser af det politiske liv. De politiske partier ses som aktører på et stemmemarked og sælgere på et meningsmarked. Men samtidig er der en forventning eller et ideal om renhed og absolutte overbevisninger.

Idealet om renhed forstås nok bedst som et afkom af den amerikanske tradition, der har rødder helt tilbage til reformationen (Schorn-Schütte 2010) og til tidlige puritanske bevægelser (Nord 2001; Underwood 2008) for at tænke det politiske ind i en religiøs ramme. Det indebærer netop en forventning til politik om 'renhed', om at leve op til absolutte fordringer, om ikke egentlig at være verdslig. Der tænkes i dualismer, i absolutter. Deltagelse i politik forventes at være baseret på urokkelige overbevisninger, hvis udbredelse man altruistisk kæmper for med alle sine følelsers kraft (Mutz 2006), som *partisan* eller, med negativt fortegn, som *sectarian*. Ikke pragmatisme, men radikalisme bliver kendetegnet for deltagelse i politik.

Når politik er lurvet, er den baseret på egoistisk interessevaretagelse. Mistanken ligger altid på lur. Mistillid, der tilmed er blevet beskrevet som grænsende til paranoia (Hofstadter 1964), er normen. Sammen med historiske erfaringer – dels fra de engelske borgerkrige (Worden 2009), dels fra den amerikanske – der tilsiger, at konflikt og uenig-

hed kan føre til blodige sammenstød, var mistilliden med til at forme de grundforestillinger og idealer, som den amerikanske studenterbevægelse i starten af 1960'erne med stor entusiasme og kraft blandt andet formidlede til Europa.

Bevægelse med resonans

Ikke 1968, men 1962 er mærkeåret for den amerikanske studenterbevægelse, der ønskede at genrejse værdier, som kan rummes i den ovenfor beskrevne logik. Cirka 60 studerende fra *Students for a Democratic Society* vedtog i 1962 *The Port Huron Statement*, der blandt andet registrerede en demokratikrise i form af politisk apati, der blev set som skabt af eliter (Port Huron Statement 1962). I et tilbageblik har to af disse daværende studerende i 2002 beskrevet, hvordan deltagerne sammen ”yielded a vision informed by a democratic American radicalism going back to Tom Paine”. Særligt interessant i forhold til danske traditioner er en henvisning til sociologen C. Wright Mills: ”he rejected the pluralist argument that America was a balanced society of interest groups” (Hayden & Flacks 2002).

I sine internationale varianter førte bevægelsen til bestræbelser på radikale opgør med partier, fagbevægelse, repræsentativt demokrati, stat, eliter og koncerner, herunder koncernejede aviser. I en moderniseret version af det materielle versus det spirituelle blev Sandhed, ikke mindst repræsenteret af videnskab, sat over for Magt, kontrol og interesser. Som alternativ til korrupperende institutioner og interesseorganisationer – fagforstening, hed det på dansk – lød parolerne på selvorganiseret aktivitet fra neden; basis; dialog; direkte demokrati; mod-magt og mod-institutioner. Og såkaldt almindelige mennesker – ’folket’ – fik status som den positive modsætning til sådan noget som bureaukratiske institutioner; interessedemokrati samt partier og traditionelle organisationer (Gilcher-Holtey 2005; Hayden & Flacks 2002; Hentschel 1967).

Historisk har politik på engelsk i vidt omfang været et skældsord (Meyer & Lund 2008a). Studenterbevægelserne satte trumf på. I USA kårede aktivisten Jerry Rubin, senere succesfuld forretningsmand, et svin – kaldet *Pigatus the Immortal* – til præsidentkandidat i 1968 (Gilcher-Holtey 2005: 96). I Tyskland erklærede studenterlederen Rudi Dutschke i 1967 i et interview i *Der Spiegel* (Hentschel 1967), at partierne ikke var andet end platforme for ”karrierister” og politiske ledere ikke andet end ”bureaukratiske karaktermasker”. Partierne havde ”mistet kontakten” til befolkningen. Dutschke talte for ”revolutionær videnskab”, som var ”gennemsyret af politik”, hvilket i hans tolkning henviste til ”frigørelse” og var vendt mod ”herredømme-mekanismer”. Universiteterne skulle ”politiseres” i denne forstand, som udgangspunkt for en politisering af hele samfundet.

Parolerne om politisering var baseret på en ikke-pragmatisk politikforståelse og præget af en tydelig arv fra 1700-tallets radikale oplysere (Jacob 2006). I deres radikalisme bar bevægelserne i sig en kim til det i klassisk forstand anti-politiske (Crick 2005). Man hentede inspiration fra stærkt dualistiske tænkere som Herbert Marcuse (1968). Man tænkte i kampe mellem altomfattende ideologier, som havde mere end et overfladisk slægtskab med religiøse konfessioner – og som klart hørte hjemme i et andet verdensbillede end det danske firepartisystem. Den stærkt religiøse Dutschke ønskede sig Edens have på jorden (Hentschel 1967). Utopisk tænkning blev opfattet som det eneste alternativ til kynisme (Hayden & Flacks 2002).

En kende paradoksalt blev universiteterne tilkendt en central politisk rolle som en højværdig erstatning for politiske partier, fordi de blev regnet for at være hævet over det politiske og dermed ansås for egnede til at frembringe en syntese mellem liberale og socialistiske tilgange (Port Huron Statement 1962). Universiteterne skulle så at sige være politiske udefra, ikke som egentlige deltagere, men som observatører – ”on the world, but not of the world”, lød et slogan (Gilcher-Holtey 2005: 28). Alle andre medlemmer af folket skulle deltage i mindre paradoksalt forstand: *participatory democracy* var det erklærede mål. Den enkelte og ’folket’ skulle styre, ikke styres.

Man ville fællesskab og solidaritet. I en dansk sammenhæng var det let at genkende som gamle dyder, og man behøvede ikke nødvendigvis at opdage, at de nu befandt sig i en ny forståelsesramme og ikke længere stod i forbindelse med, men i modsætning til interesser og organiseret interessevaretagelse. Præmissen om organiseret interessevaretagelse som en naturlig del af en civiliseret orden ændrede gradvis status fra indiskutabel til kritisabel.

Gradvis skiftede også opfattelsen af politik. Fremtrædende politikere skrev bøger om den truende stat og dens magtfulde interesseorganisationer (Haarder 1974; Rasmussen 1993). Og deltagelse i politik blev et problem. Partierne begyndte at tabe medlemmer. Samtidig blev skytset internationalt rettet mod mediemoguler og -koncerner og i en særlig nordisk version mod statsradiofonier som repræsentanter for magthavende eliter (Møller-Rasmussen 1972; Nilsen 1975).

Receptionerne fra det amerikanske har været tolkende, ikke blot kopierende. Der er blevet modtaget og tolket forskelligt fra land til land. Interessant stof ligger og venter på bearbejdning: Hvordan blev de tænke måder, som blandt andet bredte sig via 1960’ernes og 1970’ernes studenterbevægelser, fordansket, fornorsket, forsvensket og så videre? Hvordan påvirkede det omgangen med begreber som eksempelvis folkelighed, fællesskab, offentlig diskussion, publicistik, solidaritet og ytringsfrihed? Hvornår og hvordan blev det uoversættelige britiske begreb om *public service* samlet op og søgt placeret i forskellige nordiske sammenhænge? Hvad er forskellen på lobbyisme og organiseret interessevaretagelse i klassisk dansk forstand? Her drejer bestræbelsen sig imidlertid udelukkende om at forstå nogle store strømninger, der har haft betydning for danske opfattelser af journalistikkens mål og med og, dermed, for journalistisk praksis.

Fra én journalistisk logik til en anden

Da Danmarks Journalisthøjskole i 1973 fik status som institution for en formaliseret journalistuddannelse, skete det altså under indtryk af markant ændrede tankemåder, som kom til at præge, hvad der på dansk skulle lægges i en betegnelse som ’professionel journalistik’. Forståelsesrammen blev i vidt omfang hentet fra de amerikanske reportertraditioner, som først langt senere er blevet sat i forbindelse med en atlantisk, til forskel fra en sydeuropæisk og en nord- og mellemeuropæisk mediemodel (Hallin & Mancini 2004).

Reporterlogikken blev udviklet efter den amerikanske borgerkrig (Cater 1959: 85) sideløbende med amerikansk progressivisme og populisme og kan ses som en journalistisk søster til den naturvidenskabelige *science*-tradition. Der cirkles om et universelt sandhedsbegreb. Der tænkes i dualismer såsom sandhed versus magt, folket versus magthaverne, konflikt versus konsensus og deltagelse versus observation. Og der er en

stadig spænding mellem markedsorientering og en moralsk mission – ”between profit and the prophetic voice” (Underwood 2008: 29).

I sin generiske form er journalisten som reporter en udenforstående observatør af samfundslivet, objektiv og hævet over interesser i enhver forstand (Meyer & Lund 2014) – neutral som det ideelle statsapparat. Disse reporterværdier gør reporteren til partisanens absolutte modsætning. Reporterens opgaver drejer sig om upersonlig observation og afrapportering af facts og hændelsesforløb. Hævet over interesser forventes hun at benytte sig af upersonlige metoder og teknikker. Hun skal forsyne offentligheden med sand information, *news* i modsætning til *views*, hinsides holdninger og tolkning, uenighed og diskussion (Muhlmann 2008: 6/17). Hendes demokratiske opgaver omfatter også kontrol af magthavere på vegne af folket. I forbindelse med konflikter skal hun høre begge sider, idet konflikter som hovedregel formodes at være to-sidede, men der kan inden for logikkens rammer argumenteres for at give såkaldte magtkilder negativ særbehandling.

Logikken giver imidlertid også mulighed for netop at betragte journalisten som partisan: Ved at vende reporterværdierne på hovedet får man et partisan-ideal om reporteren som aktivist for gode sager. Idealet om den rene observatør kan vendes om og blive til idealet om den helt uahæmmede deltager. Logikken er kort sagt baseret på dualistiske forestillinger, der kan danne udgangspunkt for mange forskellige normative vurderinger og ståsteder.

Det dualistiske kommer også til udtryk i de forestillinger om ’folket’ og det folkelige, der ’fritager’ samme folk fra interesser og sætter det i modsætning til magthavere og eliter. Det gør det muligt for journalister anti-elitært at varetage folkets sag, uden at det opfattes som interessepleje. De kan samtidig komme til – eller bevidst vælge – at være ’elitære’, typisk ved at lægge vægt på intellektuel snarere end følelsesmæssig appel.

Reporteren kan også opfatte sig som slet og ret en producent, der på markedet henvender sig til forbrugere, eller hun kan have en kommunitaristisk forståelse af sig selv og sit virke. Vi taler om reportertraditionerne, fordi logikken har ført til mange skoler og hele tiden frembringer nye, der trækker på forskellige tolkninger og normative vurderinger af det grundlæggende udstyr – det universelle sandhedsbegreb og de dertilhørende dualismer.

En skole, der så det som journalistens opgave at befordre offentlig diskussion mellem mange forskellige stand- og synspunkter fra sag til sag, som ikke havde et formål om, at det skulle føre til konsensus, og som positivt forbandt offentlighed med uenighed snarere end med enighed, ville imidlertid have svært ved at få fodfæste inden for rammen. Vi mener, at reportertraditionerne i Danmark afløste en variant af en publicistisk logik, der netop havde disse træk og kan ses som den journalistiske del af en politisk kultur baseret på organiseret interessevaretagelse og på løbende udveksling og forhandling mellem forskellige sociale, kulturelle og politiske positioner.

Man må rekonstruere og efterrationalisere for at få øje på denne logik som en journalistisk tradition, for i det store og hele har den ikke været gjort til genstand for selvstændig undersøgelse, overvejelse og diskussion på linje med reportertraditionerne. Med disse forbehold in mente er den identificerbar som en journalistisk logik og tradition i sin egen ret (Meyer & Lund 2014).

Den kan placeres inden for rammerne af en nord- og mellemeuropæisk mediemodel (Hallin & Mancini 2004), kan i hvert fald blandt andet knyttes til de nordisk- og tysktalende sprogområder og til Max Webers karakteristik af journalistik som indbegrebet af en politisk profession (Weber 1992/1919). Derfor er offentlig diskussion – mellem forskellige positioner og perspektiver – det centrale begreb.

Personlige vurderinger er ikke omgærdet af mistro, som udtryk for gedulgte interesser. Der arbejdes med et *aktualitetskriterium*, som drejer sig om identifikation af brændende samfundsspørgsmål. Journalisten må skelne mellem væsentligt og uvæsentligt, og hun må bevæge sig kritisk tolkende (Lund & Meyer 2011b) ind i komplicerede spørgsmåls substans for at fremme en debat.

Til forskel fra forestillinger om masse versus elite tages der udgangspunkt i forestillinger om en (politisk interesseret og intellektuelt kapabel) offentlighed. Offentlig diskussion tilkendes en opgave som undersøgelse af muligheder for kollektiv handling, hvor journalister blandt andet deltager ved at bidrage til klargøring af forskellige standpunkter. Sandfærdighed forventes, men der er ikke forpligtelser i forhold til en forestilling og et ideal om universel sandhed, der sættes i modsætning til magt og interesser. Journalistikkens forpligtelse drejer sig om alsidighed. Det gælder den samlede journalistik, men er også blevet beskrevet som ideal for den enkelte journalist: Mosaikken, der samler de mange forskellige perspektiver og blev i 1929-30 brugt af Siegfried Kracauer (1971: 6) som et positivt modbillede til reportertænkningen¹. Pluralisme – til forskel fra dualismer – er et kodeord. Pragmatisme er det også.

Det giver mening at se denne publicistiske logik som udtryk for et syn på journalistik som praksis i klassisk forstand, omfattende politik (Crick 2005) og knyttet til handling og til overvejelse af handling med udgangspunkt i en antagelse om, at der er mange forskellige perspektiver på og interesser i enhver sag i en omskiftelig verden (Meyer 2013). Det er i den forbindelse ikke uinteressant, at både 'aktualitet' og 'redaktion' – til forskel fra *news* og *editing* – har rødder i det latinske verbum for at handle: *agere*. Journalisten ses ikke som sandhedssøger eller partisan eller slet og ret producent, men som en praktiker, der agerer politisk i forhold til andre praktikere – eller, om man vil, en borger blandt borgere – og hvis virke forudsætter en betydelig grad af almenviden.

Vi har at gøre med en journalistisk logik, som, hvis den betragtes med reporterlogiske øjne, stort set er usynlig som andet end partisanvirksomhed eller elitisme. Fordi den sætter sin lid til personer og deres dømmekraft fra sag til sag, er den ikke stringent, lægger ikke op til standardisering og indbyder ikke til dannelse af skoler, der står skarpt over for hinanden. Man kan antræffe væsentlige elementer af den i journalisters personlige beretninger (se f.eks. Kapuściński 2002), og i medie- og journalistikforskning af nordisk oprindelse er løsrevne henvisninger til offentlig diskussion som noget særligt betydningsfuldt ikke ualmindelige, men de er netop løsrevne og ude af sammenhæng (Meyer & Lund 2008b). Ikke desto mindre kan den ses og fortjener nærmere undersøgelse som en særlig ramme for journalistik, der indgår i dansk politisk kulturs historiske bagage. Særligt i tysksprogede sammenhænge lader det sig formentlig i dag gøre at møde logikken som praksis, men gennemgående er den ikke – hverken i Danmark eller generelt – blevet opfattet som en særlig logik, et selvstændigt journalistisk paradigme. Det kunne ellers komme til nytte i forbindelse med de løbende diskussioner om journalistikkens krise.

Journalistiske grundlagsspørgsmål

Der er al mulig risiko for en fastfrysning af tænkning om journalistik – og af journalistisk praksis – hvis undersøgelser vedrørende og diskussioner om journalistik så godt som udelukkende føres oven på specielle antagelser om journalistikkens mål og med, der op-

fattes som universelt gyldige. Historiske tilbageblik kan, på linje med sammenligninger mellem forskellige lande og kulturer, bidrage til at vise andre måder at tænke på og til at fremhæve kompleksiteten i det, der ellers anses for selvfølgeligt.

Der var engang – det var faktisk i 1960'erne og 70'erne – noget, der blev kaldt fagkritik. Det drejede sig om kritisk selvansagelse og begrebshygiejne blandt et fags udøvere og undervisere: Hvilke sammenhænge indgår vi i? Hvad er det, vi gør? Hvordan er det, vi tænker? Hvorfor? Er det egentlig det, vi gerne ville gøre? Tråden kan tages op igen.

Det er ikke umuligt på ny at stikke fingrene i journalistiske grundlæggende spørgsmål, at overveje hvad der driver værket, hvad der står i de lærebøger, som bruges i uddannelsen af nye generationer af journalister – og om man egentlig mener dét, som man mener at mene. Opfattelser af interesser og sådanne opfattelsers betydning for journalistisk praksis i de nordiske lande kunne være et egnet udgangspunkt og kunne også give anledning til overvejelser om samspil mellem tidsånd og journalistik: I sit forhold til politisk kultur kan journalistik både betragtes som æg og som høne. Tanker, der tænkes – eller ikke tænkes – i og om journalistik har betydning for politisk kultur og praksis. Og vice-versa.

REPORTERTRADITIONERNE

Sandhed (universel)

Interesser illegitime

News vs. views

Objektiv vs. subjektiv

Observation vs. tage parti

Journalistik som produktion

Afdække hændelsesforløb

Kritik som magtkritik

Konflikt vs. konsensus

Masse vs. elite

Især følelsesappel

Dualistisk

Standardisering

EN PUBLICISTISK LOGIK:

Offentlig diskussion (verdslig)

Interesser interessante

Aktualitet

Personlig dømmekraft

Deltagelse; medvirken

Journalistik som praksis

Fokus på sagers substans

Kritik som grundig undersøgelse

Uenighed og diskussion

Mange interessegrupper

Vægt på intellektuel appel

Pluralistisk og pragmatisk

Vurdering fra sag til sag

De angloamerikanske reportertraditioner og den nord- og mellemeuropæiske publicistiske logik står ikke i lodret modsætning til hinanden. Dertil er de alt for forskellige. De taler forskellige sprog. De er baseret på forskellige grundlæggende antagelser om interesser og om journalistens placering i verden. Den publicistiske logik, som her er søgt delvis rekonstrueret, kan ses som en del af dansk journalistiks historiske bagage, men optræder i nutidige danske drøftelser om journalistik primært som løsrevne fragmenter.

Tak

til arrangørerne af den nordiske mediehistoriske konference (Odense, november 2012) om afvikling af partipressen.

Note

1. I en sammenligning af britisk, tysk og US-amerikansk politisk kultur beskriver Jasanoff (2005:267) en tysk norm som ”the view from everywhere”.

Referencer

- Arendt, H. (1998) *Das Urteilen: Texte zu Kants Politische Philosophie*. München & Zürich: Piper.
- Burke, P. (1986) 'Mentalitetshistoriens styrker og svagheder'. *Den Jyske Historiker* 37:116-128.
- Cahoone, L.E. (2002) *Civil Society: The Conservative Meaning of Liberal Politics*. Malden MA & Oxford UK: Blackwell.
- Cater, D. (1959) *The Fourth Branch of Government*. New York: Vintage Books.
- Collier, D., Hidalgo, F.D. & Maciuceanu, A.O. (2008) 'Essentially Contested Concepts: Debates and Applications'. *Journal of Political Ideologies* 11(3):211-246.
- Crick, B. (2005/1962) *In defence of politics*. London & New York: Continuum
- Dansk Biografisk Leksikon (u/d) 'Bertel Dahlgaard', http://www.denstoredanske.dk/index.php?title=Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund%2C_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Politiker/Bertel_Dahlgaard
- DDO (*Den Danske Ordbog*) (u/d) <http://ordnet.dk/ddo/>
- Folketingets Oplysning (2013) 'Partiernes medlemstal fra 1960', http://www.ft.dk/Folketinget/Oplysningen/Partier/-/media/Pdf_materiale/Pdf_download/Folketingets%20Oplysning/Partiernes%20medlemstal%20fra%201960.pdf.ashx
- Gerhardt, V. (2007) *Partizipation: Das Prinzip der Politik*. München: C.H. Beck.
- Gilcher-Holtey, I. (2005) *Die 68er Bewegung: Deutschland, Westeuropa, USA*. München: C.H. Beck
- Haarder, B. (1974) *Institutionernes tyranni*. København: Bramsen & Hjort.
- Hallin, D.C. & Mancini, P. (2004) *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge UK: Cambridge University Press.
- Hartling, P. (1980) *Bladet i bogen: Erindringer 1914-64*. København: Gyldendal.
- Hartling, P. (1981) *Politisk udspil: Erindringer 1964-71*. København: Gyldendal.
- Hayden, T. & Flacks, D. (2002) The Port Huron Statement at 40. *The Nation* 5 August 2002, <http://www.thenation.com/article/port-huron-statement-40>
- Hentschel, M.W (1967) 'Wir fordern die Enteignung Axel Springers: Spiegel-Gespräch mit dem FU-Studenten Rudi Dutschke (SDS)'. *Der Spiegel* 29/1967:29-33.
- Hjortkjær, C. (2010): 'De 5 sværeste ting at sluge ved Grundtvig'. *Kristeligt Dagblad* 15. oktober 2010, <http://www.kristendom.dk/artikel/381008:Indfoering--De-5-svaereste-ting-at-sluge-ved-Grundtvig>
- Hofstadter, R. (1964) 'The paranoid style in American politics'. *Harper's Magazine* November 1964:77-86.
- Jacob, M.C. (2006) *The Radical Enlighthenment. Pantheists, Freemasons and Republicans*. Lafayette LA: Cornerstone.
- Jasanoff, S. (2005) *Designs on Nature: Science and Democracy in Europe and the United States*. Princeton NJ & Oxford, UK: Princeton University Press.
- Jensen, J. Fjord (1966) *Homo Manipulatus: Essays omkring radikalismen*. København: Gyldendal.
- Kapuciński, R. (2002) *Notizen eines Weltbürgers*. Berlin: Eichborn.
- Kestler, A. (2012) 'Politikere i evig kamp om Grundtvig'. *Information* 18. december 2012, <http://www.information.dk/320314>
- Koch, Hal (1995/1945) *Hvad er demokrati?* København: Gyldendal.
- Koselleck, R. (2007) *Begreber, tid og erfaring*. København: Hans Reitzels forlag.
- Kracauer, S. (1971/1929) *Die Angestellten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Ludwig, J. (2011) 'From Apprentice to Master: Christopher Lasch, Richard Hofstadter, and the Making of History as Social Criticism'. *Essays in History* 2011, <http://www.essaysinhistory.com/articles/2011/30>
- Lund, A. Brink (2013) *Mangfoldighed i dansk dagspresse – et publicistisk serviceeftersyn*, Center for Civilsamfundsstudier. København: Møller.
- Lund, A. Brink & Meyer, G. (2009) 'Sundhedsfaglig viden og offentlig formidling i et historisk perspektiv'. *Bibliotek for Læger* 201:134-149.
- Lund, A. Brink & Meyer, G. (2011a) *Civilsamfundets ABC: fonde og foreninger i krydsfeltet mellem stat og marked*. København: Møller.
- Lund, A. Brink & Meyer, G. (2011b) 'Til kritikken af den kritiske journalistik'. *Kritik* 200:110-118.
- MacIntyre, A. (1984) *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Notre Dame IN: University of Notre Dame Press.
- Marcase, H. (1968) *One-Dimensional Man*. Boston MA: Beacon Press.
- Meyer, G. & Lund, A. Brink (2008a) 'International language monism and homogenisation of journalism'. *Javnost-The Public* 15(4):73-86.

- Meyer, G. & Lund, A. Brink (2008b) 'Spiral of cynicism: Are media researchers mere observers?' *Ethical Space: The International Journal of Communication Ethics* 5(3):33-42.
- Meyer, G. & Lund, A. Brink (2014) 'Tale of an untold tradition of journalism', pp. 27-46 in Broersma, Marcel and Peters, Chris (eds.) *Retelling journalism: Conveying stories in a digital age*. Leuven: Peeters.
- Meyer, G. (2013) *I praxis ... Aktualisering af en tabt dimension*. København: Møller.
- Michelsen, K. (u/d) '1870-1890' in *Arkiv for Dansk Litteratur*. http://www.adl.dk/adl_pub/periode/cv/ShowPerbesItem.aspx?nnoc=adl_pub&p_periode_id=21&p_perbeskat_id=period
- Muhlmann, G. (2008) *A Political History of Journalism*. Cambridge UK & Malden MA: Polity.
- Mutz, D.C. (2006) *Hearing the Other Side: Deliberative versus Participatory Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Møller-Rasmussen, L. (1972) *Presse og magt. Manipulation og fordrejning i mediernes nyhedsdækning*. København: Gyldendal.
- Nilsen, B. (1975) *NRK – makthavernes monopol*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Nissen, H.S. (1983) *Efter Grundtvig: Hans betydning i dag*. København: Gyldendal.
- Nord, D.P. (2001) *Communities of Journalism: A History of American Newspapers and their Readers*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- Nygaard, B. (2011) Grundtvigianismen i Danmark. I: danmarkshistorien.dk, Aarhus Universitet, <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/grundtvigianismen-i-danmark/>
- Olsen, E. (1998) *Fra ælling til ugle*. København: Fremad.
- ODS (Ordbog over det danske Sprog)* (1918-56) København: Gyldendal.
- Paine, T. (2004/1776) *Common Sense*. London: Penguin Books
- Port Huron Statement (1962) http://www2.iath.virginia.edu/sixties/HTML_docs/Resources/Primary/Manifestos/SDS_Port_Huron.html
- Rasmussen, A. Fogh (1993) *Fra socialstat til minimalstat: En liberal strategi*. København: Samleren.
- Schama, S. (1987) *The Embarrassment of Riches: An Interpretation of Dutch Culture in the Golden Age*. London: Harper Perennial.
- Schorn-Schütte, L. (2010): *Konfessionskriege und europäische Expansion: Europa 1500-1648*. München: Verlag C.H. Beck.
- Stearns, H. (1921) *America and the Young Intellectual*. Forgotten Books.
- Underwood, D. (2008) *From Yahweh to Yahoo! The Religious Roots of the Secular Press*. Urbana & Chacago: University of Illinois Press.
- Weber, M. (1992/1919) *Politik als Beruf*. Stuttgart: Reclam.
- Worden, B. (2009) *The English Civil Wars: 1640-1660*. London: Weidenfeld & Nicolson.

GITTE MEYER, Ph.D., Seniorforsker, CBS Center for Civilsamfundsstudier, Frederiksberg, gme.dbp@cbs.dk

ANKER BRINK LUND, Ph.D., Professor, CBS Center for Civilsamfundsstudier, Frederiksberg, abl.dbp@cbs.dk